

”

Пшенична І. Розвиток освітньої автономності учнів старшої школи як стратегія реалізації компетентнісного підходу. *Освіта. Інноватика. Практика*, 2024. Том 12, № 10. С. 77-82. <https://doi.org/10.31110/2616-650X-vol12i10-011>.

Pshenychna I. Rozvytok osvitnoi avtonomnosti uchniv starshoi shkoly yak stratehiia realizatsii kompetentnisnogo pidkhodu [Development of educational autonomy in senior school students as a strategy for implementing a competency-based approach]. *Osvita. Innovatyka. Praktyka – Education. Innovation. Practice*, 2024. Vol. 12, No 10. S. 77-82. <https://doi.org/10.31110/2616-650X-vol12i10-011>.

УДК 373.1

DOI: 10.31110/2616-650X-vol12i10-011

Ірина ПШЕНИЧНА

Київський національний університет технологій та дизайну, Україна

<https://orcid.org/0000-0002-0602-2994>

pshenychna04@gmail.com

РОЗВИТОК ОСВІТНЬОЇ АВТОНОМНОСТІ УЧНІВ СТАРШОЇ ШКОЛИ ЯК СТРАТЕГІЯ РЕАЛІЗАЦІЇ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ

Анотація. У статті розглядається важливість розвитку освітньої автономії учнів старшої школи як складової стратегії реалізації компетентнісного підходу в сучасній освіті. Актуальність дослідження обумовлена потребою в підготовці учнів до самостійного прийняття рішень, управління власним навчанням і соціальним розвитком у умовах динамічних змін, що характерні для сучасного суспільства. Освітня автономність є ключовим елементом у формуванні загальноосвітніх та професійних компетентностей, оскільки сприяє розвитку важливих навичок, таких як здатність до самостійного навчання, критичного мислення, розв'язання проблем, а також ефективної адаптації до постійно змінюваного соціального середовища. Представлено огляд основних концептуальних підходів до освітньої автономії, а також аргументовано її роль в контексті компетентнісної освіти, де наголошується на важливості взаємозв'язку між автономністю учнів і їхньою здатністю до саморегуляції та самоорганізації. Особливу увагу приділено визначенню впливу освітньої автономії на розвиток учнівських компетентностей, що є невід'ємною частиною їхнього успішного соціального та професійного становлення.

Досліджуються методи та стратегії, що сприяють розвитку освітньої автономії в старшій школі, а також аналізуються проблеми та бар'єри, які ускладнюють ефективне впровадження автономії в навчальний процес. Автор пропонує шляхи подолання цих труднощів через організацію нових форм навчальної діяльності, які передбачають більшу свободу вибору для учнів, та водночас сприяють розвитку навичок саморегуляції і організації власного навчання.

Окремо розглядаються методи стимулювання активності учнів і зміцнення взаємодії між учнями та вчителями, що позитивно впливає на розвиток автономії та ключових компетентностей. Стаття надає важливі рекомендації для вчителів, методистів, науковців та інших фахівців, які займаються питаннями розвитку сучасної освіти, а також для фахівців у галузі педагогічних інновацій. Результати дослідження можуть бути використані для вдосконалення практик навчання та реформування системи старшої школи, орієнтуючи її на розвиток компетентнісного підходу та індивідуалізацію навчання.

Ключові слова: освітня автономність; компетентнісний підхід; загальна середня освіта; учні старшої школи; самоорганізація; саморегуляція.

Irina PSHENYCHNA

Kyiv National University of Technologies and Design, Ukraine

<https://orcid.org/0000-0002-0602-2994>

pshenychna04@gmail.com

DEVELOPMENT OF EDUCATIONAL AUTONOMY IN SENIOR SCHOOL STUDENTS AS A STRATEGY FOR IMPLEMENTING A COMPETENCY-BASED APPROACH

Abstract. The article examines the importance of developing educational autonomy in senior school students as part of the strategy for implementing a competency-based approach in modern education. The relevance of the study is driven by the need to prepare students for independent decision-making, managing their own learning, and social development in the context of dynamic changes characteristic of modern society. Educational autonomy is a key element in the formation of general education and professional competencies as it promotes the development of essential skills, such as the ability for independent learning, critical thinking, problem-solving, and effective adaptation to a constantly changing social environment. The paper provides an overview of the main conceptual approaches to educational autonomy and argues its role within the context of competency-based education, emphasizing the importance of the connection between student autonomy and their ability to self-regulate and self-organize. Special attention is given to defining the impact of educational autonomy on the development of student competencies, which are integral to their successful social and professional growth.

The study explores methods and strategies that contribute to the development of educational autonomy in senior schools and analyzes the challenges and barriers hindering the effective implementation of autonomy in the learning process. The author suggests ways to overcome these difficulties by organizing new forms of educational activities that provide students with greater freedom of choice while simultaneously fostering the development of self-regulation and the organization of their own learning.

The article also addresses methods of stimulating student activity and strengthening the interaction between students and teachers, which positively affects the development of autonomy and key competencies. The study offers valuable recommendations for teachers, methodologists, researchers, and other professionals involved in the development of modern education, as well as for specialists in the field of pedagogical innovations. The findings of the study can be used to improve teaching practices and reform the senior school system, orienting it towards the development of a competency-based approach and the individualization of learning.

Keywords: educational autonomy; competency-based approach; general secondary education; senior school students; self-organization; self-regulation.

Постановка проблеми. Розвиток освітньої автономії є важливою складовою компетентнісної освіти, яка сприяє формуванню ключових компетентностей у старшокласників. Останніми десятиліттями освіта пройшла значну трансформацію, орієнтуючись на результативність і здатність учнів застосовувати отримані знання в реальному житті. Таким чином, освіта вже не повинна обмежуватися лише засвоєнням академічних знань, але й повинна включати розвиток умінь та навичок, які дозволяють учням ефективно функціонувати в швидко змінюваному світі.

Компетентнісна модель освіти орієнтована на те, щоб учні не тільки володіли знаннями, але й могли застосовувати їх у практичній діяльності. У цьому контексті освітня автономія відіграє центральну роль, оскільки дозволяє учням стати активними учасниками навчального процесу, самостійно планувати свою діяльність, ставити цілі та досягати їх.

Проте існують проблеми впровадження освітньої автономії в старшій школі. Відсутність достатнього рівня освітньої автономії може стати перешкодою для формування в учнів зазначених компетентностей, оскільки система, в якій вони працюють за схемою "учитель – учень", не сприяє розвитку самостійності, відповідальності та критичного мислення. Тому питання розвитку освітньої автономії набуває надзвичайної важливості для ефективної реалізації компетентнісного підходу у старшій школі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження розвитку освітньої автономії учнів старшої школи як стратегії компетентнісного підходу активно здійснюється в межах педагогічної науки. Компетентнісний підхід у сучасній освіті акцентує увагу на необхідності розвитку в учнів навичок самостійного навчання та рефлексії [6]. П. Пінтріх визначає автономне навчання як важливу складову формування метакогнітивних компетентностей, що включають здатність до самоспостереження, самоконтролю та корекції власних навчальних стратегій [8].

Дослідження Б. Циммермана також підтверджують, що учні, які навчаються в умовах підвищеної автономії, демонструють вищий рівень мотивації та відповідальності за власне навчання, що сприяє їхній академічній успішності [9].

Л. Даміанова та С. Вандерстейн зазначають, що такі методи, як проєктне навчання, проблемно-орієнтоване навчання та методи співпраці, допомагають учням формувати навички самостійного прийняття рішень і рефлексії [5].

Окрему увагу приділено ролі цифрових технологій у розвитку автономного навчання. Дослідження М. Каспера та Р. Андерсона показують, що використання онлайн-курсів, інтерактивних платформ та дистанційного навчання створює умови для самостійного регулювання темпу і змісту навчання, що сприяє розвитку саморегуляції та відповідальності [7].

Мета дослідження. Метою даного дослідження є вивчення процесу розвитку освітньої автономії учнів старшої школи як стратегії реалізації компетентнісного підходу.

Методи дослідження: аналіз наукової літератури, метод спостереження, метод аналізу та синтезу, узагальнення наукових досліджень. Застосовані методи дозволили отримати всебічне уявлення про процеси, що супроводжують розвиток освітньої автономії учнів старшої школи.

Виклад основного матеріалу дослідження. В умовах розвитку сучасного суспільства, коли процеси глобалізації охоплюють практично всі сфери, активно вдосконалюються навчальні та когнітивні технології, а обсяг інформаційних потоків постійно збільшується, не можна недооцінювати роль автономії людини як умови її розвитку та вдосконалення. Освітня автономність є ключовим елементом компетентнісного підходу до освіти, оскільки вона не лише сприяє розвитку здатності учнів до самостійного навчання, а й дозволяє їм активно залучатися до процесу прийняття рішень. У рамках компетентнісного підходу автономія виступає основою для формування в учнів умінь діяти в умовах невизначеності, приймати відповідальні рішення та адаптуватися до змінюваних ситуацій. Саме завдяки автономії учні можуть розвивати важливі навички, такі як критичне мислення, розв'язання проблем, ефективне використання інформаційних та комунікаційних технологій для отримання і обробки знань, а також самостійно визначати стратегії і методи досягнення своїх освітніх цілей.

У контексті компетентнісної освіти автономія стає не просто складовою навчального процесу, а важливою умовою для розвитку особистісних і професійних якостей учнів, що дозволяє їм бути готовими до швидких змін на ринку праці і в суспільстві в цілому. Вона забезпечує не лише можливість самостійного освоєння матеріалу, але й гнучкість у виборі підходів до навчання, орієнтуючи учнів на застосування своїх знань у реальних життєвих ситуаціях. Таким чином, автономія стає важливим елементом підготовки учнів до життя в умовах постійних змін, що є характерними для сучасного світу.

Освітня автономність є однією з ключових складових сучасних підходів до навчання, що забезпечує високий рівень самостійності учнів у процесі набуття знань та розвитку компетентностей. Визначаючи концептуальні підходи до освітньої автономності, можна виділити кілька основних теоретичних моделей, які описують цей процес в контексті освітніх систем.

1. Концепція автономії як самоактуалізації особистості

Цей підхід підкреслює важливість розвитку учнів як самостійних, відповідальних індивідів, здатних до прийняття рішень, самовизначення та самоосвіти. Важливим аспектом є те, що автономія не зводиться лише до здатності до самостійної роботи, а включає в себе вміння учня визначати свої освітні потреби, організовувати власне навчання, контролювати та оцінювати свої досягнення. У цьому контексті автономія стає частиною процесу самоактуалізації, де учень не лише отримує знання, але й формує себе як активного суб'єкта навчання.

2. Концепція автономії як саморегульованого навчання

В рамках цієї концепції автономія пов'язана із здатністю учнів до саморегуляції в навчальному процесі. Саморегуляція передбачає здатність учня планувати свою діяльність, оцінювати її ефективність, коригувати стратегії навчання на основі отриманих результатів та зворотного зв'язку. Важливо, що цей процес пов'язаний з підвищенням внутрішньої мотивації учнів до навчання, оскільки саморегуляція дозволяє учням досягати більш високих результатів через відчуття контролю над власним навчанням.

3. Концепція автономії в рамках компетентнісного підходу

Автономія в контексті компетентнісного підходу спрямована на формування в учнів не лише знань, а й практичних умінь і навичок, здатності їх використовувати в реальних життєвих ситуаціях. Компетентнісна освіта акцентує увагу на розвитку навичок самостійного вирішення проблем, критичного мислення, ініціативності та здатності до адаптації в нових ситуаціях. Автономія учнів у такому підході стає важливою умовою для розвитку їх компетентностей, оскільки вона дозволяє учням обирати власні шляхи для досягнення цілей, а також брати на себе відповідальність за результат навчання.

В контексті компетентнісної освіти освітня автономність відіграє ключову роль, оскільки дозволяє учням не тільки здобувати знання, але й розвивати ключові компетентності, необхідні для ефективної діяльності в сучасному світі. Концепція компетентнісної освіти акцентує на розвитку таких компетентностей, як:

- Критичне мислення
- Рішення проблем
- Співпраця та комунікація
- Управління часом і ресурсами

Ці компетентності потребують від учнів не лише активної участі у навчальному процесі, але й умінь брати на себе ініціативу, самостійно визначати свої цілі та стратегії навчання. Освітня автономія, в свою чергу, сприяє розвитку цих компетентностей, оскільки дозволяє учням відчувати себе власними агентами навчального процесу [1].

Одним із найважливіших аспектів розвитку освітньої автономності є здатність учнів до саморегуляції та самоорганізації. Вони є взаємопов'язаними, оскільки самостійне навчання не можливе без здатності до управління своїми діями та емоціями.

Саморегуляція забезпечує ефективне використання автономії в навчальному процесі, оскільки учні, здатні до саморегуляції, можуть самостійно приймати рішення про стратегії навчання, аналізувати власний прогрес, вчасно коригувати помилки та оптимізувати свої зусилля для досягнення цілей. Вона включає в себе навички планування, рефлексії та адаптації до змінних умов навчання. Завдяки саморегуляції учні здатні оцінювати свої успіхи і невдачі, аналізувати помилки та коригувати стратегії навчання, що забезпечує ефективний процес самовдосконалення.

Цей процес включає в себе вміння визначати і ставити реалістичні цілі, знаходити способи досягнення поставлених завдань, а також враховувати зворотний зв'язок з результатами своїх дій. Саморегуляція допомагає учням бути більш самостійними у прийнятті рішень, що стосуються їхнього навчального процесу, і дає їм змогу ставити перед собою завдання, орієнтуючись на власні інтереси та прагнення. Водночас це вимагає від учнів умінь рефлексувати, оцінювати свої досягнення і робити висновки для подальшого розвитку. Це, своєю чергою, дозволяє учням не лише ставити цілі, але й успішно досягати їх, адаптуючи свої методи навчання та стратегії до змінних умов.

Самоорганізація виявляється в здатності учнів ефективно організовувати свою діяльність, управлінні часом та ресурсами для досягнення навчальних цілей. Вона тісно пов'язана з саморегуляцією, оскільки організація навчального процесу, контроль за його виконанням та своєчасне коригування залежить від здатності учня до саморегуляції.

Важливим аспектом самоорганізації є психологічна готовність учнів до організації свого навчання. Це передбачає розвиток внутрішньої мотивації, здатності до самоконтролю, а також умінь долати труднощі, що виникають під час навчання.

Самоорганізація розвивається в процесі практики, коли учні мають можливість самостійно організовувати своє навчання, приймати рішення та оцінювати результат своєї діяльності. Важливим

фактором є підтримка з боку вчителів та інших учасників освітнього процесу, які можуть допомогти учням розвинути ці навички через коучинг, наставництво або рефлексивні практики.

Отже, освітня автономність та здатність до саморегуляції і самоорганізації взаємодіють і доповнюють одна одну. Учні, які володіють цими якостями, здатні досягати високих результатів у навчанні, оскільки вони активно планують, контролюють та оптимізують свій процес навчання. В результаті вони не тільки набувають знання, але й формують важливі життєві компетентності, що є основою для їх подальшої самореалізації в суспільстві.

Існують різноманітні методи, що сприяють розвитку освітньої автономії учнів. Одним із таких методів є проектне навчання, яке дозволяє учням активно брати участь у виборі тем для дослідження, формулюванні завдань, а також знаходженні шляхів розв'язання поставлених проблем. Проектне навчання не тільки дає учням змогу працювати над реальними і актуальними проблемами, а й сприяє розвитку навичок планування, організації та реалізації проектів. В процесі роботи над проектами учні мають можливість розвивати критичне мислення, оскільки їм необхідно аналізувати інформацію, оцінювати різні підходи до вирішення завдань, а також робити висновки на основі результатів своєї діяльності. Водночас проектне навчання стимулює розвиток навичок самоконтролю і саморегуляції, оскільки учні повинні самостійно визначати етапи роботи, організовувати власний час та ресурс для досягнення бажаних результатів.

Ще одним важливим методом є застосування активних форм навчання, таких як кейс-методи, рольові ігри та дослідницька діяльність. Кейс-методи дозволяють учням розглядати конкретні ситуації, які потребують детального аналізу та прийняття рішень на основі реальних даних. Вони стимулюють учнів до глибокого осмислення інформації, критичного ставлення до різних точок зору, а також до вироблення практичних навичок розв'язання проблем. Рольові ігри є ще одним ефективним інструментом для розвитку автономії учнів, адже вони надають учням можливість входити в різні ролі та приймати рішення в рамках певної ситуації, що допомагає розвивати вміння працювати в команді, комунікувати та вести переговори.

Дослідницька діяльність, зокрема, надає учням простір для самостійної роботи, оскільки вони отримують можливість формулювати власні запитання, визначати методи дослідження та інтерпретувати отримані результати. Це сприяє розвитку не лише дослідницьких навичок, а й самостійності, оскільки учні не лише виконують завдання, а й активно визначають напрямок і методи своєї роботи. Усі ці методи є важливими інструментами для розвитку автономії учнів, адже вони не лише сприяють глибшому розумінню предмета, але й допомагають учням стати більш незалежними у своєму навчанні, розвивати вміння приймати рішення, критично оцінювати різні підходи до вирішення проблем та розвивати навички саморегуляції.

Індивідуалізація навчання передбачає адаптацію навчального процесу до індивідуальних потреб і інтересів учнів. Це дозволяє кожному учню вибирати теми, методи та темпи навчання, що сприяє розвитку його автономії. Індивідуалізація також допомагає учням краще розуміти свої сильні та слабкі сторони, а також вчить організовувати навчання відповідно до своїх потреб [2].

Інтерактивні методи сприяють активній участі учнів у навчальному процесі, де вони стають не просто отримувачами знань, а активними учасниками навчання. Це можуть бути дискусії, дебати, ігри, мозкові штурми, рольові ігри, що дозволяють учням самостійно знаходити рішення для поставлених завдань. Такий підхід розвиває здатність до саморегуляції, комунікації та прийняття рішень.

Використання дистанційних форм навчання, онлайн-курсів, платформ для самостійного вивчення матеріалу дає учням можливість самостійно планувати свій час та вибирати темп навчання. Цей метод дозволяє розвивати навички самоорганізації, а також вміння самостійно шукати інформацію та працювати з різними джерелами знань [3].

Застосування таких методів дозволяє учням не тільки отримувати знання, але й застосовувати їх у реальних життєвих ситуаціях, що є основою для розвитку їхньої здатності діяти автономно, приймати рішення та управляти власним навчальним процесом.

Впровадження освітньої автономності в старшій школі стикається з рядом проблем та бар'єрів, які можуть значно ускладнити цей процес.

Багато учнів звикли до традиційного формату навчання, де вони отримують чіткі інструкції і виконують завдання за визначеним планом. Перехід до автономного навчання може бути для них складним, оскільки їм важко планувати власну діяльність і бути відповідальними за результати.

Традиційна система оцінювання, що фокусується на тестах та екзаменах, не завжди відповідає вимогам автономного навчання. Оцінка повинна відображати не лише знання, але й здатність до самостійної роботи, самоорганізації та рефлексії. Впровадження нових форм оцінювання потребує змін у підходах до навчання.

Вчителі, які звикли до традиційних методів навчання, можуть не мати достатньої підготовки або бажання змінювати підходи. Крім того, деякі вчителі можуть побоюватися, що надання учням більше свободи може призвести до зниження якості навчання або неконтрольованої ситуації.

Для успішної реалізації освітньої автономії необхідне забезпечення відповідними ресурсами, такими як доступ до інформаційно-комунікаційних технологій, які дозволяють учням самостійно здобувати знання та організовувати свою навчальну діяльність. У деяких школах відсутня належна інфраструктура для інтеграції новітніх технологій.

Щоб учні могли ефективно працювати в умовах освітньої автономії, необхідно проводити тренінги та семінари, які навчають їх планувати свою діяльність, ставити цілі, працювати з інформацією та оцінювати власний прогрес. Це також допоможе знизити стрес і тривогу у процесі переходу до нової форми навчання.

Для ефективного впровадження автономії важливо проводити професійну підготовку вчителів, навчати їх новітнім методикам і технологіям, які сприяють розвитку автономії учнів. Підвищення кваліфікації вчителів у сфері педагогічної психології, організації самостійної роботи та використання сучасних технологій значно полегшить цей процес.

Для впровадження освітньої автономності необхідно забезпечити учням доступ до необхідних ресурсів, зокрема, онлайн-курсів, бібліотек, платформ для дистанційного навчання та інших інструментів, що дозволяють організувати навчальну діяльність самостійно.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Розвиток освітньої автономності учнів старшої школи є важливою складовою реалізації компетентнісного підходу в освіті, оскільки він сприяє формуванню активної, відповідальної та самостійної особистості, здатної до ефективного навчання та саморозвитку. Освітня автономність не тільки підвищує мотивацію до навчання, але й формує навички управління власною навчальною діяльністю, що є важливими для майбутньої професійної діяльності та соціальної адаптації. Забезпечення умов для самостійного навчання, стимулювання критичного мислення, саморегуляції та самоконтролю сприяє розвитку ключових компетентностей, необхідних для успішної інтеграції учнів у сучасне суспільство та ринок праці.

Важливим аспектом розвитку автономності є створення навчального середовища, яке надає учням можливість брати активну участь у плануванні, організації та оцінюванні власного навчального процесу. Це включає застосування активних методів навчання, зокрема проектної діяльності, дослідницького підходу, кейс-методів та інтерактивних технологій, що дозволяють учням самостійно приймати рішення, розв'язувати проблеми та аналізувати результати своєї діяльності. Також важливою є роль педагогів, які мають виступати фасилітаторами, підтримуючи учнів у процесі набуття автономності, надаючи їм необхідні інструменти та ресурси для самостійного навчання.

Для досягнення цієї мети необхідно не лише розробити, а й активно впроваджувати в освітню практику інноваційні педагогічні стратегії, які сприятимуть розвитку автономності учнів та підвищенню ефективності навчального процесу. Це передбачає як оновлення навчальних програм і методів викладання, так і забезпечення педагогів необхідними компетенціями для підтримки автономного навчання учнів. Крім того, важливо впроваджувати системи оцінювання, які враховують рівень самостійності учнів та їх здатність до саморефлексії.

Перспективи подальших досліджень включають детальніше вивчення методів оцінювання рівня освітньої автономності учнів, а також розробку ефективних моделей інтеграції автономії з іншими компонентами компетентнісного підходу. Особливу увагу варто приділити питанням підготовки вчителів до впровадження автономного навчання, а також вивченню довготривалого впливу автономії на академічні досягнення учнів та їхню подальшу професійну діяльність.

Список використаних джерел

1. Компетентнісний підхід в освіті: теоретичні засади і практика реалізації: матеріали методол. семінару 3 квіт. 2014 р., м.Київ: [у 2 ч.]. Ч.2 / Нац. акад. пед. наук України; [редкол.: В.Г. Кремень (голова), В.І. Луговий (заст. голови), О.І. Ляшенко (заст. голови) та ін.]. К.: Ін-т обдарованої дитини НАПН України, 2014. 292 с.
2. Малихін О. В., Арістова Н. О., Алексєєва С. В. Індивідуалізація навчання як засіб компенсації освітніх втрат учнів закладів загальної середньої освіти в умовах воєнного стану та повоєнний час: методичні рекомендації. Київ: Інститут педагогіки НАПН України. 2023.
3. Топузов О. М., Малихін О. В., Арістова Н. О., Алексєєва С. В., Попов Р. А., Барановська О. В., Шелестова Л. В. Теорія і практика індивідуалізації навчання в умовах змішаної форми організації освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти / за наук. ред. д. пед. н., проф. О. В. Малихіна. Київ : Видавничий дім «Освіта», 2024. 1099 с.
4. Пшенична І. Використання інформаційних технологій у процесі формування навичок самостійної освітньої діяльності здобувачів вищої освіти. *Освіта. Інноватика. Практика*, 2022. Том 10, № 8. С. 47-53. <https://doi.org/10.31110/2616-650X-vol10i8-007>.
5. Damianova L., Vandersteen S. *Project-Based Learning and Student Autonomy: A European Perspective*. Educational Research, 2017.
6. European Commission. *Key Competences for Lifelong Learning*, 2018.
7. Kasper M., Anderson R. *The Role of Digital Learning Environments in Fostering Student Autonomy*. Journal of Online Learning Research, 2019.

8. Pintrich P. R. *A Conceptual Framework for Assessing Motivation and Self-Regulated Learning in College Students*. Educational Psychology Review, 2004.
9. Zimmerman B. J. *Becoming a Self-Regulated Learner: An Overview*. Theory into Practice, 2002.

References

1. Kompetentnisnyi pidkhid v osviti: teoretychni zasady i praktyka realizatsii: materialy metodol. seminaru 3 kvit. 2014 r., m.Kyiv: [u 2 ch.]. Ch.2 / Nats. akad. ped. nauk Ukrainy; [redkol.: V.H. Kremen (holova), V.I. Luhovyi (zast. holovy), O.I. Liashenko (zast. holovy) ta in.]. K.: In-t obdarovanoi dytyny NAPN Ukrainy, 2014. 292 s.
2. Malykhin O. V., Aristova N. O., Aliexsieieva S. V. Indyvidualizatsiia navchannia yak zasib kompensatsii osvitnikh vtrat uchniv zakladiv zahalnoi serednoi osvity v umovakh voiennoho stanu ta povoiennyi chas: metodychni rekomendatsii. Kyiv: Instytut pedahohiky NAPN Ukrainy. 2023.
3. Topuzov O. M., Malykhin O. V., Aristova N. O., Aliexsieieva S. V., Popov R. A., Baranovska O. V., Shelestova L. V. Teoriia i praktyka indyvidualizatsii navchannia v umovakh zmishanoi formy orhanizatsii osvitnoho protsesu v zakladakh zahalnoi serednoi osvity // za nauk. red. d. ped. n., prof. O. V. Malykhina. Kyiv : Vydavnychiy dim «Osvita», 2024. 1099 s.
4. Pshenychna I. Vykorystannia informatsiinykh tekhnolohii u protsesi formuvannia navychok samostiinoi osvitnoi diialnosti zdobuvachiv vyshchoi osvity. Osvita. Innovatyka. Praktyka, 2022. Tom 10, № 8. S. 47-53. <https://doi.org/10.31110/2616-650X-vol10i8-007>.
5. Damianova L., Vandersteen S. *Project-Based Learning and Student Autonomy: A European Perspective*. Educational Research, 2017.
6. European Commission. *Key Competences for Lifelong Learning*, 2018.
7. Kasper M., Anderson R. *The Role of Digital Learning Environments in Fostering Student Autonomy*. Journal of Online Learning Research, 2019.
8. Pintrich P. R. *A Conceptual Framework for Assessing Motivation and Self-Regulated Learning in College Students*. Educational Psychology Review, 2004.
9. Zimmerman B. J. *Becoming a Self-Regulated Learner: An Overview*. Theory into Practice, 2002.